

בבא בתרא קנט

משה שווערד

ספר אז ישיר - ירח האיתנים

טרם נישג לעסוק בענייניו של התנא ר' עקיבא, מן ראוי להזכיר את ביאורו של הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות חקור דין ח"ה פ"י) לדברי בן עזאי במס' בכורות (נח.) בדבר גדלותו של ר' עקיבא, וז"ל הגמ':

תניא בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין עלי' כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה.

ובביאור הדברים כתב הרמ"ע מפאנו:

כונת בן עזאי שכל חכמי ישראל הם שומרים לתורה ומצילים אותה מדרשות צדוקים ואגדות של דופי כמו הקליפה... חוץ מרבי עקיבא... שהוא בעל הפרי עצמו תורה שבעל פה... באמת אמרו חכמים ז"ל דברים שלא נגלו למשה אלא כללים כללים נגלו לרבי עקיבא שזכה לידורש אותם מדעת עצמו ומכיון להלכה כי כשם שנפש משה רבינו ע"ה היא ממחצב התורה שבכתב ונקראת תורת משה כך נפש רבי עקיבא ממחצב התורה שבעל פה ונקראת על שמו... שהרי סתם משנה רבי מאיר סתם תוספתא רבי נחמיה סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי רבי שמעון סתם סדר עולם רבי יוסי וכלהו אליבא דרבי עקיבא והעמידו הקב"ה בדור החרבן להגן על העולם ועל התורה שלא תשתכח.

בן עזאי דימה את חכמי התורה והמסורה לקליפת פרי השומרת על הפרי מן המזיקים, וכן הוא בחכמי ישראל העומדים על המשמר לבל יסלפו הצדוקים את התורה, אולם ר' עקיבא דומה לפרי עצמו, היינו לתורה עצמה, כי ר' עקיבא עלה בידעית תורתו, בהיבט מסוים, על משה רבנו בעצמו, וכפי שאמרו חז"ל שר' עקיבא גילה ודרש בתורה דברים שמשנה רבנו בעצמו לא ידע. מטעם זה כשם שהתורה שבכתב נקראת על שם משה רבנו, היינו תורת משה, כן הוא בתורה שבעל פה שנקראת על שם ר' עקיבא, וכן אמרו שכל התנאים אמרו את תורתם אליבא דר' עקיבא.

ומדברים אלו יש לראות את מדרגת ר' עקיבא המתנשאת ועולה עד דרגת משה רבנו, ומטעם זה השווה בן עזאי את ר' עקיבא לפרי עצמו, שנפש ר' עקיבא היא שורש תורה שבעל פה.

1. רשב"ם בבא בתרא דף קנח/ב

עדא אמרה - זאת אומרת עדא כמו הדא:

תלמיד חבר - פשיטא לן דמתחלה היה תלמידו והדא אמרה דלבסוף היה חברו דקאמר ליה שבאת ולא קאמר שבא רבינו:

2. רש"י על עירובין דף סג/א

תלמיד חבר - חכם כמותו, אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר:

3. שערים מצויינים בהלכה

אמר ר' שמלאי עדא אמרה בן עזאי תלמיד חבר דר' עקיבא הוה כו'. פרשב"ם דקאמר ליה שבאת, ולא קאמר שבא רבינו. כוונתו להא דאמרי' במס' ברכות (כז:): דקאמר ליה רב ירמיה בר אבא לרב, מי בדלת, ולא אמר מי בדיל רב, ומדייק שם הגמ' מזה דתלמיד חבר היה לרב. ובתשרי הלכות קטנות (ח"ב סי' יג) דחה פרשב"ם, דלא מצינו בתנאים שידבר התלמיד לרבו בלשון זה, ומפרש הגמ' דהכא, דא"ל על החלוקין אנו מצטערים אלא שבאת, כלומר באת לעולם להרבות לנו את המחלוקת, ואין הדרך לדבר כך בפני רבו. ועי' במס' ברכות (סב.) דאמר בן עזאי לר' עקיבא, עד כאן העזת פניך ברכך, ומלשון זה מבואר נמי דתלמיד חבר היה.

ובהא דפרשב"ם דפשיטא לן שהיה מתחילה תלמידו, תמה בקרבן נתנאל במס' עירובין (פ"ו סי' ב אות נ) מהא דאיתא במס' נדרים (עד.) חבל עליך בן עזאי שלא שימשת את רע"ק, ומבואר דלא היה תלמידו מתחילה עד לבסוף ששימש לרע"ק, ומשו"ה היה לו לתלמיד חבר דלא היה רוב חכמתו ממנו, וכשיטת הרמב"ם (ת"ת פ"ה ה"ט).

4. רשב"ם בבא בתרא דף קנח/ב

אלא אי איתמר הכי איתמר בן שמכר בנכסי אביו כו' - כגון ראובן שמכר חלקו הראוי לירש בנכסי יעקב אביו ומת ראובן בחיי יעקב אביו ואח"כ מת יעקב בא חנוך בן ראובן ומוציא הנכסים שמכר ראובן אביו מנכסי יעקב מיד הלקוחות מפני שהן ראוי ולא באו ליד ראובן מעולם שיזכו בהן לקוחות מכחו וכשם שהראוי אינו משתעבד כך אינו נמכר ...

5. תוספות מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א ד"ה ולימרו ליה

ולימרו ליה אבוך זבין ואת אמאי מפקת - ותימה למה לא יוכל להוציא מיד הלקוחות אפילו למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם היינו כגון שלא מת הבן בחיי האב אלא שנתנו לו דמים קודם שמת האב אבל כשנפלו לו כשהוא גוסס אמרו לעיל (דף קנז:): דאפילו לר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם לא מהני מידי לקנות בנכסים (ו) כשהוא גוסס [1] ופי' הר"ר יצחק בר' מאיר דודאי המכר אינו מכר אלא לענין חזרת מעות איירי הכא שבנו מוציא השעבוד שהיה להם ללקוחות מן הדין מהם כי אין להם אפי' שעבוד בקרקע בשביל מעותיהם ולפי זה צריך לומר דס"ל אדם משעבד דבר שלא בא לעולם ... ועוד קשה למה יש לו להיות ללקוחות שעבוד על אביו מי עדיף ממלוה על פה דאין לך מלוה על פה גדול מזה [2] על כן נראה לר"י דאלו נכסים כתב האב לבנו מהיום ולאחר מיתה דהיינו גופא מהיום ופירות לאחר מיתה כמו ששנינו לעיל בפרק יש נוחלין (דף קלו.) (ט) מכר האב או הבן בחיי האב וסבירא להו לשלחו מתם דהכא כר' יוחנן דאמר לעיל בפ' יש נוחלין דלא קנה לוקח מ"מ זו היא שקשה בדניי ממונות דלימרו ליה אבוך זבין כו'.

• דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

[ז] בא"ד - על כן נראה לר"י דאלו נכסים כתב האב לבנו מהיום ולאחר מיתה וכו' וסבירא להו לשלחו מתם דהכא כר' יוחנן וכו' - צ"ב לפי הר"י מה הביאור בהמשך הגמ'. הריטב"א מקשה שלפירוש הר"י הוי שלחו מתם דלא כהלכתא דקיי"ל כר"ל שחולק על ר' יוחנן. עוד מקשה הריטב"א דלפי הר"י קשה מאי פריך מחלק בכורה, כלומר כיון שהמכר לא חל בגלל שהבן לא קיבל קנין הגוף, והקושי הוא למה לא יוכל למכור קנין הפירות, אין קושיה יותר מחלק בכורה מאשר מחלק פשיטות [ואם הר"י מפרש הקושיה מבכור כמו שאר הראשונים, א"כ גם הקושיה הראשונה יפרש כן - אילת השחר].

6. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

[א] תד"ה ולימרו וכו' ותימה למה לא יוכל להוציא מיד לקוחות אפי' למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו' - [3] התוס' [כתו' צא: ד"ה וזבנה] מביאים שיטת ר"ת שתירץ דהא דהאומר מה שאירש מאבא מכור לך לא אמר כלום מיירי דוקא כשלא דיבר על שדה מסוים, אבל כשאמר שדה זו דבריו קיימים. הטעם בזה מבאר הרא"ש [בכתו' צא ב] והסמ"ע [סימן ריא - ב] דכיון שפירש ובירר מקחו וירושה ממילא קאתי, לא חשבינן ליה כולי האי דבר שלא בא לעולם. הרא"ש בשיטה מביא את דברי ר"ת, ומקשה דהא דיכול למכור שדה זו מיירי היכא שבסוף השדה באה לידו, אבל כאן מת לפני שבאה לידו ואיך יחול הקנין. הנה"מ [סימן ריא - ב] מבאר סברת ר"ת שהוי כאומר מעכשיו שהקנין חל מיד ולכן א"צ להיות בעולם כהקנין יחול, ולכן מחדש הנה"מ שאינו יכול לחזור בו, ולא דמי למקנה דבר שלא בא לעולם לפי ר"מ שיכול לחזור בו כיון שהקנין עדיין לא חל. [וכע"ז מתרץ בשי' ר' שמואל [גיטין אות שסא] שר"ת סובר דבמעכשיו אפי' נפלו לו כשהוא גוסס מהני].

הפני שלמה מקשה [על פי' ר"ת] היאך הוא יכול לומר שדה זו על ירושתו לפני שהמוריש מת, ועדיין לא יודע אם השדה תיפול בחלקו. ותירץ דמיירי שהוא היה יורש יחיד. וכ"כ הנה"מ [שם]. ומקשים הפני שלמה והנה"מ דהגמ' מקשה מחלק בכורה, וע"כ מיירי שיש עוד אח פשוט והוא אינו היחיד. הנה"מ מתרץ שמיירי בבכור שמכר חלק בכורתו לאחיו ששוב א"צ חלוקה. הפני שלמה מתרץ שמיירי בבכור ופשוט שיש לאביהם ג' שדות, שאז השדה האמצעית ממ"נ תהיה של הבכור, כיון שצריך לתת לו פי שנים אחד מצרא כדאיתא בגמ' לעיל קכד.

7. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

[ח] ומאי קושיא דלמא מצי אמר מכח אבוה דאבא קאתינא - כתב הקו"ש [אות תקעח] בשם השארית יוסף שמכאן מוכח דמי שיש לו שני כוחות לירש, יכול לבחור איזה כח שטוב לו יותר, ולכן אף שבן יורש קודם נכד, יכול הנכד לבחור לירש ישירות ולא לירש ע"י מישמוש דרך אביו. האמרי משה [סימן לח - א] מקשה לפי הפשט הפשוט שמכח אבוה דאבא קאתינא הכוונה שנכד יורש ישירות את סבו, א"כ כשיש לבן אחד כמה בנים ולבן שני בן אחד למה לא ירשו כל הנכדים בשוה. וכן

קשה למה בת הבן יורשת עם הבנים או עם בן הבן הרי בכל הירושות בנים קודמים לבנות. [וכע"ז מקשה בשי' ר' שמואל אות ה הערה ד].

וי"ל לפי מש"כ רע"א בתשובה [סימן קלב] דעד כאן לא אמרינן מכח אבוב דאבא קאטינא אלא היכא דליכא נ"מ לגוף הירושה [אלא נ"מ לענין בע"ח], אבל היכא שבעצם דין ירושה איכא נ"מ, יכולים הירשיש לטעון אנו יורשים האב בקבר. עיין להלן אות יג.

8. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

ט] ומאי קושיא דלמא מצי אמר מכח אבוב דאבא קאטינא - הנ"י כתב דבן הבן מצי למימר לבע"ח מכח אבוב דאבא קאטינא, ואבא לא זכה מעולם בנכסים אלו, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. הקה"ח [סימן קד - טו] מקשה למה הוצרך להוסיף דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. הקה"י [סימן מב] מקשה שהכא אפ' לר"מ לא קונה כיון שלא בא כלל לידי המקנה [לפני מותו] כמש"כ התוס'. הקה"ח מתרץ [וכע"ז מתרץ החזו"א ב"ק סימן טו - א] דאמנם בן הבן יכול לירש אבי אביו מכח עצמו, ומ"מ כיון שבן יורש קודם לנכד, טענת מכח אבוב דאבא קאטינא אינה מספיקה לדחות בעל חוב של אביו, ולכן צריך הנ"י לבאר שעיקר הטעם הוא משום שמכירת האב לא חלה כיון שאינו יכול למכור דבר שלא בא לעולם, וגם לא נשתעבדו הנכסים עבור חוב החזרת הדמים כיון שהיו ראוי, ואין בע"ח גובה ראוי, אלא דאכתי היה מקום לחייב בן הבן לפרוע מנכסים אלו משום מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם מאותם נכסים שבאו מאביו וכאן הנכסים באו ע"י משמוש מאביו, ולגבי טענה זו אמרינן טענה דמכח אבוב דאבא קאטינא, כלומר אני יורש מכח עצמי ולא ע"י משמוש מאביו.

האמר"מ [סימן לח - כ] מקשה דאכתי קשה כיון שהאב קודם לבן א"כ נימא דהבן זכה מאביו ואכתי איכא מצוה לפרוע חוב האב. ותירץ דכיון שאין לבע"ח שיעבוד על הנכסים [שהם ראוי] אין למת צורך לירש, ואמרינן שבן הבן יורש מהסבא, והאבא לא זכה כלל ומש"ה ליכא מצוה לפרוע חובו. האמרי משה [סימן לח - כ] מתרץ [קושיא הקה"ח] שכוונת הנ"י כמש"כ התוס' דמה שעצם המכירה אינה חלה הוי משום שהיו דבר שלא בא לעולם, והא דא"צ להחזיר דמים הוי משום שאמר מכח אבוב דאבא קאטינא.

9. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

י] ומאי קושיא דלמא מצי אמר מכח אבוב דאבא קאטינא - נחלקו הראשונים האם זה דין מיוחד בנכד שיכול לטעון מכח אבוב דאבא קאטינא או שהיו דין בכל יורש שיכול לטעון מכח יורש ראשון קאטינא. מדברי הרשב"ם [ד"ה דלמא] שכתב בני בנים הרי הם כבנים משמע שהיו דין דוקא בנכד. [עיין להלן אות יב]. בעל התרומה [הובא במל"מ [נחלות ה - ח] ובתשובת רע"א סימן קלב וסימן קלח] מסתפק בזה ומביא מחלוקת האם הוי דין דוקא בנכד ולא בשאר יורשים. בעל ההשלמה [סימן יז] כתב שדין זה נאמר דוקא בבן הבן. גם שיטת הראב"ד בשיטה [להלן ע"ב] דדוקא בבני בנים אמרינן מכח אבוב דאבא קאטינא כיון שבני בנים הרי הם כבנים, אבל בן אח לא מצי טעין מכח דודי קאטינא.

רע"א [תשובה סימן קלב וסימן קלח הנ"ל קת. אות א] כתב נ"מ אם ירושת את הוי מדין משמוש דרך האב או שיורש ישיר מאחיו, היכא שיש לאביהם בעל חוב, דאם הירושה עוברת דרך האבא הבע"ח יטרופ, ואם האת יורש את אחיו ישירות, אין הבע"ח של אביהם יכול לטרופ.

ומביא רע"א את ספר התרומה שכתב, לגבי יורש אבי אביו מבואר בגמ' [כאן] שאין הבעל חוב של האב טורף משום שהנכד יכול לומר מכח אבוב דאבא קאטינא כלומר אני יורש ישירות מהסבא, אבל מי שיורש אחי אביו, יכול הבע"ח לטרופ שאינו יכול לומר שיירש דודו ישירות.

רע"א תמה למה לא הביאו הפוסקים את דברי בעל התרומה. מיהו הרמ"ה [אות קע ואות קעב הובא להלן ע"ב אות א] והמאירי [הובא להלן אות יב] חולקים בהדיא על בעה"ת, וכתבו שגם היורשים הרחוקים יכולים לטעון מכח בעל הנכסים קא אטינא, ואין הבע"ח של יורש קודם יכול לטרופ, וכן מבואר בר' גרשום [להלן ע"ב]. ולפ"ז מתורץ שלכן הפוסקים לא הביאו את בעה"ת [וכ"כ בשי' ר' שמואל אות א]. גם החזו"א [ב"ק סימן טו - ז] כתב לדינא שאין הלכה כבעה"ת כיון שדעת הרמב"ם והרבה ראשונים אינה כבעה"ת.

10. רש"ש על בבא בתרא דף קנט/א

גמרא תדע דכתיב תחת אבותיך כו' תשיתמו לשרים כו'. אולי יכוון הש"ס בהביאו סוף הפסוק תשיתמו כו'. מפני דמפרש ליה ג"כ לענין ירושה דקיי"ל דבכל עניני שררה בנו קודם אם ממלא מקומו. ואם בנו אינו ממלא מקומו ובן בנו ממלא יורש הוא את השררה וזהו תחת אבותיך כו' תשיתמו לשרים ומוכח יותר דהירושה באה אליו מזקינו בלי אמצעות בנו שהרי הוא איננו בירושת השררה:

11. תוספות מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א ד"ה אלא אי

אלא אי קשיא הא קשיא בן שמכר כו' - ולא גרסי' (י) אי איתמר הכי איתמר שהרי כל הדברים הללו שלחו מתם ומה ששלחו זו היא שקשה בדיני ממונות ולא ידעו על איזה דבר שלחו כו'.

12. שערים מצויינים בהלכה

היה יודע לו עדות בשטר עד שלא תפול לו בירושה. עי' בפתחי תשובה (חור"מ סי' לז סק"א) אי פסול נוגע בעדות משום חשד, או משום דאדם קרוב אצל עצמו, והביא מתשו' נאות דשא (סי' סח) דהעיקר כשיטת הסמ"ע והש"ך דפסול מטעם חשד, שכן מבואר בגמ' כאן, ומסיק דאם חתם בשטר קודם שנעשה נוגע, ואח"כ נעשה נוגע, הדבר ברור דאין אחרים מעידין על חתימתו אא"כ ראו עדים את השטר קודם שנעשה נוגע. ובענין זה כבר הארכנו לעיל (מג. ד"ה אמאי) עי"ש. ועי' באור"ת (סי' מו ס"ק קה) אם חתם על שטר ואח"כ נפל לו נכסים ההמה בירושה שהוא נוגע, דג"כ חשדינן ליה דילמא עתה כתב השטר והיה מקדם הזמן כמו בגזלן. ועי' ברש"ש מה שדן בדבריו.

• דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

כ] דלמא גזירת המלך היא וכו' ולא משום דמשקר דאי לא תימא הכי משה ואהרן לחותנם משום דלא מהימני הוא אלא גזירת מלך הוא - ר' גרשום מבאר מי לא מהימני בדיבורם והא קי"ל דצדיקים גמורים הוו ולא משקרי. אלא גזירת המלך היא, ומבאר הריטב"א גזירת המלך הוא ולא משום חשש שמשקר מפני אהבתו לקרובו, ומוסיף הריטב"א תדע שהרי אף לחוב פסול.

הראב"ד בשיטה מבאר גזירת המלך הוא כלומר הלכה למשה מסיני.

ונחלקו הפוסקים האם פסול נוגע בדבר הוי פסול משום חשש משקר או גזה"כ. הר"י מיגש [לעיל מד א] מביא בזה שני תירוצים. המהר"ם שם סובר שפסול נוגע הוי משום שאדם קרוב אצל עצמו ולא משום חשש משקר. וכן סובר הלבוש שמביא הסמ"ע [סימן לז - א]. הסמ"ע והש"ך [שם הובא ברש"ש מד א] חולקים וסוברים שפסול משום חשש משקר, ונ"מ אם נאמן לרעתו.

הנה"מ [סימן לז - א] כתב נ"מ אם חתם בשטר עד שלא נעשה נוגע בדבר ונעשה אח"כ נוגע, האם אחרים מעידים על חתימתו, לפי הלבוש שאינו חשוד לשקר א"כ דמי לקרוב שאחרים מעידים על חתימתו, ולפי הסמ"ע שחיישינן שהוא משקר דמי לגזלן שאחרים אינם מעידים על חתימתו.

13. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

יח] היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו הוא אינו מעיד על כתב ידו - מיירי בעדות בשטר [הלואה] כמש"כ הרשב"ם.

הקה"ח [סימן מז - יד] ושער המשפט [סימן מז - יא] מקשים מכאן על שיטת הרשב"א, הר"ן והריב"ש שס"ל שקרובים כשרים לעדות קיום שטרות, כיון שקיום שטרות מדרבנן, וקשה דכאן מבואר שחתן פסול לקיים שטר כיון שהוא קרוב.

הנה"מ [סימן מז - טו] ושער המשפט מתרצים דהיכא שהעז שחתם מעיד על כתב ידו הוא מעיד על מנה שבשטר [כמבואר בגמ' כתו' כא א] ולכן אינו נאמן, דדוקא עדים אחרים [קרובים] שמעידים על כתב יד העדים נאמנים בקיום שטרות.

(עדות פ"ג ה"א) דמן התורה אין פסולים אלא הקרובים ממשפחת אב בלבד כו', אבל שאר קרובים מן האם או מדרך אישות נכגון חותנו וגיסו כולן פסולין מדבריהם, ומשמע מזה דפסול לחותנו רק מדרבנן, והרי כאן איתא דמשה ואהרן פסולים לחותנם משום דגזירת מלך הוא, ומשמע דהוא מדאורייתא, ואפשר דהרמב"ם לא גרס בגמ' תיבת לחותנם, אלא כמש"כ בשו"ע הנ"ל דמשה ואהרן פסולים זה לזה, ולא כתב כדאיתא בגמ' דפסולים לחותנם, ומשמע דלא גרסו כן, [ובפי' רבינו גרשום כתב בזה"ל, אלא מעתה משה ואהרן דפסולי אהרדי או לקרובים כו'.] אמנם עדיין צ"ע דבגמ' איתא אח"כ גזירת מלך הוא שלא יעיד על כתב ידו לחותנו, והרי להרמב"ם אינו אלא מדבריהם. ואפשר לפרש עפ"ד הכסף משנה (שם) דהא דכתב הרמב"ם דקרובי האם פסולין מדבריהם, זהו משום דבמס' סנהדרין (כו:): נדרש באם אינו ענין, וכבר כתב המ"מ (אישות פ"ד ה"ו) אהא דכתב הרמב"ם דהמקדש בפסולי עדות של דברי סופרים צריכה גט מספק, דס"ל להרמב"ם שכל אותן הגלמים מן המדרש כגון קרובי האם הם מדברי סופרים, והנה המ"מ (שם פ"א ה"ב) הוכיח, דדעת הרמב"ם לגבי קידושי כסף דאע"ג דקרי ליה הרמב"ם דברי סופרים משום דנלמד באחת מי"ג מדות, מ"מ דין תורה גמור אית להו, ולפ"ז אפשר לומר דמה"ט קאמר בגמ' כאן דזה גזירת מלך, דאע"ג דנלמד באחת מי"ג מדות הרי הוא כדבר תורה, דדין תורה גמור אית להו, אמנם הרמב"ם קרי ליה מדבריהם כיון דנלמד מי"ג מדות. וכן מבואר בתשו' פני יהושע (ח"ב חו"מ סי' פח). [אמנם במשנה למלך (אישות פ"ד ה"ו) הקשה, דלדעת המ"מ למה קורא הרמב"ם לקרובי האם וכיו"ב דברי סופרים, והלא לשיטת הרמב"ם דגם זה דין תורה גמור אית ליה, א"כ מה נפק"מ אם נקראו דברי סופרים, והלא פסולים לגמרי הם, ואם נתקדשה בפניהם אינה צריכה גט כו' ע"ש. וכן הקשה הש"ך (סי' לג סק"א), והאריך להוכיח דקרובי האם מה"ת, והביא דברי הב"י (אהע"ז סוס"י מב) בשם התשב"ץ, דמש"כ

משה ואהרן לחותנם משום דלא מהימני הוא, אלא גזירת מלך הוא. [כתב הרמב"ם (עדות סו"פ י"ג) זה שפסלה התורה עדות הקרובים, לא מפני שהן בחזקת שאוהבין זה לזה אלא גזירת הכתוב הוא כו'.] וכ"כ בשו"ע (חו"מ סי' לג ס"י) דקרובין פסולין לעדות בין לזכותו בין לחובתו, ואפי' משה ואהרן אינם כשרים להעיד זה לזה, דגזירת הכתוב הוא. וצל"ע במש"כ הרמב"ם

הרמב"ם דהם מדברי סופרים אינו אלא לענין שאינם נכללים במנין תרי"ג מצות, אבל מ"מ דין תורה הם, והמקדש בפניהם אינה מקודשת.

15. קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קנט/א

(תקפ) בהא דמשה ואהרן פסולין, מקשין נהי נמי שהן פסולין לעדות, אכתי ליהמנו מתורת אנן סהדי, דודאי אינן משקרין אפילו יהבו להו כל חללי דעלמא, ושמא אה"נ דנאמנין מטעם אנן סהדי, ונ"מ דאינן בתורת עדות אם יהיו מוכחשין מעדים דאנן סהדי לא מהני נגד עדים, עוד אפשר דנ"מ לענין עדות לקיום הדבר בקידושין, דאנן סהדי לא מהניא לזה דצריך עדים דוקא, וד"ז אינו ברור כ"כ, אבל באמת הדבר תלוי בפלוגתא דר' אחא ורבנן - שבועות ל"ד - גבי גמל האוחר בין הגמלים, וקיי"ל כרבנן דלא מהני אומדנא, אפילו כמעשה דשמעון בן שטח, והטעם כתב מהרי"ק שורש קכ"ט דדוקא היכא דעיקר המעשה ידוע אזלינן בתר אומדנא לומר שע"ד כך וכך נעשה, אבל על גוף המעשה לא מהני אומדנא, וה"ה במשה ואהרן, אלא שדברי מהרי"ק צ"ע, דמצינו דמהני אומדנא אפילו להעיד על עיקר המעשה, כגון באחריות ט"ס דאנן סהדי דלא שדי איניש זוזי בכדי ובודאי קיבל עליו אחריות וכן אלמנה ששהתה כ"ה שנים ולא תבעה כתובתה ודאי מחלה, וכן גיגית נר וקדרה לב"ש מפקה להו - שבת י"ט:

16. קובץ הערות - סימן כז

(ט) והנה בתוס' גיטין פ"ק (דף ד' ע"א [ד"ה מודה]) הביאו רמב"ם, דאע"ג שהדבר אמת אין לעשות אלא בעדות כשר. וכן נראה מהא דאיתא ס"פ מי שמת [ב"ב קנ"ט ע"א] אטו משה ואהרן משום דלא מהימנו, אלא גזירת מלך היא דקרובים פסולים. וכן מהא דאין עד נעשה דיין כשראו בלילה, אף שהמעשה ידוע להם, שראו בעצמן, מ"מ עדותן פסולה. וכ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש ר"פ נגמר הדין [סנהדרין מ"ג ע"ב] עדות נביא שיאמר שנודע לו בנבואה לא מהניא. אבל הדבר צריך ביאור, דהא בעדות ממון לא איברו סהדי אלא לשקרי, וכיון שהמעשה אמת, מה איכפת לו שהעדים פסולים. וצ"ל דאה"נ דאם יוציאו ממון בעדות פסולה, אין הממון גזל ביד המוציא, אם קמי שמיא גליא שהעדות אמת, אבל מ"מ איכא איסורא על הבי"ד לדון בעדות פסולה, וכמבואר ר"פ שבועות העדות [שבועות ל' ע"ב] דעד כשר שראה המעשה אסור לו להצטרף עם עד פסול, שנמצא מכשיל את הבי"ד לדון עפ"י עדות פסולה:

17. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

(יט) ומאי קושיא דלמא גזירת המלך היא וכו' ולא משום דמשקר - כתב הקוב"ע [סימן כז - ט] דכוונת הגמ' אף שאין חשש משקר ואנו יודעים שדבריהם אמת, אין לעשות אלא ע"פ עדות כשרה, וכמו שהוכיחו התוס' [גיטין ד. ד"ה מודה] מהגמ' בגיטין. הקו"ש [אות תקעט] מקשה כיון שאיכא פסול קרוב משום גזה"כ א"כ כשאחר מעיד על חתימתו איך מהני, הרי איכא למיחש שמא כתב בשטר תאריך מוקדם, והוא אינו נאמן להעיד שהתאריך אמת שהרי הוא קרוב שפסול לעדות. ויתירך דהכא כשהוא חתם את התאריך אמת הוא היה עד כשר, ורק אם עדותו שקר הוא עד פסול, וכיון שלא חיישינן שהוא משקר ותולים שהגדתו אמת, א"כ ממילא הוא אינו פסול. האילת השחר מתרץ דכל דבר שמצד עצמו הוא מועיל ויש חשש צדדי הפוסלו, מוקמינן בחזקת כשרות, ולכן הכא שמצד הסברא הוא כשר ואיכא חשש שמא מצד גזה"כ אינו נאמן מוקמינן אחזקת כשרות.

18. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד א

אבל החידושי הרי"ם חו"מ סי' ל"ג סק"ד וכ"כ בגליון מהרש"א חו"מ סי' ז' ס"ה, דאף שאינם חשודים לשקר ואומרים אמת מ"מ צותה התורה שנחזיק אותם למשקרים ולא נאמין להם שאומרים אמת כאלו לא הי' עדים כלל בדבר וזה עצמו גזרה התורה שלא נדון ע"פ עדותם כלל לראי' על אמיתת הדבר ולכן אין דבריהם עושיין אומדנא, כי יש להחזיק אותם למשקרים. ולפי"ז יוצא שאם דיינים הוציאו ממון ע"פ עדות כזו הם גזלנים ולא רק איסור בעלמא של לדון ע"פ עדות פסולה כמו שכתב הקו"ש.

19. מהרש"א על בבא בתרא דף קנט/א

גמ' תחת אבותיך יהיו בניך בברכה הוא דכתיב כו'. עיין פרש"ם ובע"י בדברי הכותב ולי נראה לפרש לפי הדקדוק שיש בהאי קרא דהל"ל תחת אביך יהיו וגו' אבל אמר אבותיך בלשון רבים דלברכה הוא דכתיב כלומר תחת אבותיך אברהם יצחק ויעקב שהובטחו על הברכה כמ"ש באברהם והיה ברכה ביצחק ויברך אלהים את יצחק ביעקב ויברך אותו שם יהיו בניך תחתם לקבל אותם ברכות וסיים תשיתמו לשרים בכל הארץ שהיא ירושת הארץ שהובטחו אבותינו לתת לבניהם וק"ל:

20. הכותב (על עין יעקב) בבא בתרא פרק ט - מי שמת דף קנט עמוד א אות קכא

(קכא) תדע דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך כו'. למדנו מזה פי' צח וערב בפסוק והוא זה רצה המשורר להגדיל ברכתו באומרו תחת אבותיך יהיו בניך ולא ר"ל תחתיך יהיו בניך שימשך מזה חסרון לאב כי הבן קם במקום אביו או מפני מיתת האב או מפני שהאב ירד מנכסיו ובאו ליד הבן ודקדק המשורר לברך את הבנים באופן שלא תהיה קללה לאב ואמר תחת אבותיך יהיו בניך רוצה לומר ובניך יהיו מבורכים והם יקחו חלק אבותיך ולא חלקך כלל באופן שאתה ובניך אתך תהיו מבורכים וגדולים. וא"ת אי אפשר לב' מלכים להשתמש בכתר אחד ובחיי האב לא ימלוך הבן לתקן זה אמר תשיתמו לשרים בכל הארץ לומר כי עיניך רואות איך בניך הם שרים מנהיגי המלכות במאמרך ורק הכסא תגדל מהם שיקראו לך מלך:

=====

21. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד ב

ב] מאי לאו יורשי האב בני מורישיו אחי ואי ס"ד לא מצוי אמר מכא אבוא קאמינא וכו' כי מת הבן ואח"כ מת האב מאי הוי - מבואר בגמ' שבע"ת אינו גובה משום שבן הבן יכול לומר מכא אבוא דאבא קאמינא.
ר' יונה [לעיל קכה ב] מקשה תיפוק ליה שהוי ראוי אצל האב, ומוכיח מכאן שבע"ת גובה ראוי.
גם הגר"ח [פ"ה מנחלות] מקשה על הרמב"ם למה לא הזכיר שבע"ת אינו נוטל בראוי. ותירץ משום שמהגמ' כאן מבואר שאילולא הטעם מכא אבוא דאבא קאמינא היה הבע"ת נוטל אף על פי שהוי ראוי.
הרמב"ן והרשב"א והר"ן [לעיל קכה ב] מביאים ראיה הפוך דמכאן מוכח שבע"ת אינו גובה ראוי. התוס' [בע"א] דחו שבע"ת גובה ראוי, והכא הטעם משום שמצי טעין מכא אבוא דאבא קאמינא. וצ"ב מה ראית הראשונים.

22. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד ב

ג] אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב - הרשב"ם [לעיל קיד: ד"ה אף] מבאר שהוי סברא שכיון שמת הבן לפני האם פקע כוחו בירושת אמו. [עיין מש"כ לעיל קיד: אות י].
לכאורה קשה דהגמ' כאן לומדת מסיבה דבעל וא"כ הוי גזה"כ ולא סברא. המחצית השקל מבאר שהגמ' לעיל [קיד ב] לא שאלה וטעמא מאי, ומזה למד הרשב"ם שהגמ' לעיל לומדת הדין מסברא.
הרמ"ה [קיד: אות מא] מבאר הטעם משום שאין קירבה משפחתית בין האם המורשה לבין אחי הבן. ומבואר בדבריו שכדי שתהיה ירושה של משמוש בעיני קירבה בין המוריש לבין היורש, ולא סגי בזה שיש קירבה לאמצעי שמקשר בין המוריש ליורש. ומבאר הגרנ"ט [סימן קצד] דהרמ"ה ס"ל שדין משמוש אינו אלא כשהיורש בא ממשפחתו אלא שיש קרוב ממנו, ככה"ג מהני דין משמוש, אבל אם היורש אינו ממשפחתו לא שייך דין משמוש.
הקרית ספר [פ"א מנחלות] כתב שהרמב"ם סובר הטעם שאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מהאב משום שנאמר ולא תסוב נחלה ממשטה למטה. וכתב בחי' ר' שמואל [סימן כה - ב] שגם הרמ"ה התכוון שלא נאמר דין משמוש היכא דהנחלה תסוב ממשפחתה. עיין להלן אות ד ואות ז.

23. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד ב

ו] ולא ידעינן הי מינייהו מית ברישא יורשי האב ויורשי הבן יחלוקו - הגמ' מעמידה שמיירי שהאב נשבה ומת בן בתו במדינה אחרת, ולא ידוע מי מת קודם.
וכתב הריטב"א הא דאמרינן יחלוקו אתי כת"ק דמתנ' לגבי נפל הבית עליו ועל אמו שקאמר אלו ואלו מודים שיחלוקו, ואנן קיי"ל כר"ע שפוסק שהנכסים בחזקת משפחת האב, וא"כ ה"ה הכא שהנכסים בחזקת יורשי אבי האם.

הרמב"ם [נחלות ה - ו] פוסק לגבי נפל הבית עליו ועל אמו כמו ר"ע, וכאן לגבי נפל עליו ועל בן בתו פוסק הרמב"ם [ה - ז] דיחלוקו ומקשים המ"מ והריטב"א שהרמב"ם סותר משנתו. ומביא המ"מ תשובת הרשב"א שחולק על הרמב"ם ומבאר [כמו הריטב"א] דהא דאמרינן יחלוקו אתי כת"ק דמתנ' שקאמר אלו ואלו מודים

שיחלוקו, ואנן קי"ל כר"ע שפוסק שהנכסים בחזקת משפחת האם, וא"כ ה"ה הכא שהנכסים בחזקת יורשי אבי האם.

הכס"מ מביא תשובת הרא"ש שתירץ את הרמב"ם, דבן בתו שאני שהבת יכולה לרשת בקבר והספק האם בנה יורשה או הירושה תחזור ותמשמש למעלה, וכיון שודאי נעקרה מהאב לבת והספק האם הירושה תמשמש למעלה או למטה לכן הדין יחלוקו, משא"כ בנפל הבית עליו ועל אמו שאם הבן מת תחילה מעיקרא באו הנכסים לקרוביה. [בחי' ר' שמואל [סימן כה] מאריך לבאר את תירוץ הרא"ש].

24. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד ב

[ז] מה סיבה האמורה בבעל אין הבעל יורש את אשתו בקבר אף סיבה האמורה בבן אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב - הרמב"ם [נחלות א - ח] פוסק שירושת הבעל מזרבנן. הראב"ד מקשה על הרמב"ם משמעתתא דסוף פרק מי שמת, ומבארים האו"ש [שם] והאמרי משה [סימן לח - ה] שכוונתו להקשות שאם ירושת הבעל אינה דאורייתא א"כ בטלה הגזירה שוה, וצריך להיות הדין שהבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מהאב.

הקרית ספר [פ"א מנחלות הנ"ל אות ג] כתב שהרמב"ם סובר הטעם שאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מהאב משום שנאמר ולא תסוב נחלה ממטה למטה. וכתב בחי' ר' שמואל [סימן כה - ב] שהקרית ספר מבאר כן ליישב קושית הראב"ד.

כתב הרמב"ם [נחלות ה - ז] דגם היכא דהאם מתה בחיי הבן ואח"כ מת הבן ואח"כ מת אבי האם, אין אחי הבן מצד אביו יורשים נכסי אבי אמו, דאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מהאב. ואף על גב דאינו דומה למת הבן בחיי אמו ואח"כ מתה אמו, שהרי כיון שמתה אמו קודם כבר נעשה הבן יורש של הסבא אבי אמו, מ"מ גם בכה"ג ילפינן מקרא דאין הבן יורש להנחיל לאחיו מאביו [או"ש נחלות א - יג].

25. שערים מצויינים בהלכה

ההוא דא"ל לחבריה נכסי דבר סיסין מזבנינא לך. הקשו התוס', תימה שמביאו הגמ' שני פעמים במסכת אחת, שהביאו כאן ובחזקת הבתים (לעיל ל.). משמע דקושיתם רק משום דליכא שום חידוש, אבל אם היה אפי' חידוש א' יש טעם להביא כל הענין עוד פעם רק בגלל זה, כמו שמצינו הרבה פעמים בש"ס. ועי' במס' חגיגה (ג.) מה חידוש היה בביהמ"ד היום, אי אפשר לביהמ"ד בלא חידוש. וכן הוא טבע בני אדם דהאדם אוהב חדשות, עי' בדברינו במס' יבמות (ב: ד"ה כיון דאתיא).

26. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קנט עמוד ב

בגמ': ההוא דאמר ליה לחבריה נכסי דבר סיסין מזבנינא לך הואי חדא ארעא דהוה מיקריא דבי בר סיסין אמר ליה הא לאו דבי בר סיסין היא ואיקרוייה הוא דמיקריא דבי בר סיסין.

כתבו בתוספות (ד"ה ההוא), 'משום דאיירי הכא בנכסים בחזקת מי הם, אייתי ההיא עובדא, דמיירי בה נמי לאוקומה נכסי בחזקת לוקח ובחזקת מוכר. מיהו תימה היא שמביאו הגמרא שני פעמים במסכת אחת, כאן ובחזקת הבתים (לעיל דף ל א)!'.

כתב ביד מלאכי (אות תכט), 'מעשה שמביאו הש"ס שני פעמים במסכתא אחת הוא תימה, כן כתבו התוס' שלהי פרק מי שמת (דף קנ"ט ב'), על מעשה דבר סיסין שהוזכר שם ובחזקת הבתים (דף ל' א'), ועל פי זה תמה הר"ב פחד יצחק, למה מייתי הש"ס תרי זימני עובדא דרב ור' חייא הוו יתבי בסעודתא קמי דר' וכו', בברכות פרק כיצד מברכין (דף מ"ג א'), ובפרק ג' שאכלו (דף מ"ו ב').

ולי המך יש ליישב, דחד מנייהו עיקר, ואידך אגב גררא, דהכי משני תלמודא פרק שבועת הדיינין (דף מ"ב), על מאי דאקשינן שם, מאי קמ"ל זוקקין, תנינא, זוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהם ע"ש, ואם לחשך אדם לומר, דההיא בתרי מסכתי והכא בחדא מסכתא הוא דאיירינן, אף אתה אמור לו דאשכחן בפ"ק דזבחים (דף י"א ב'), דמשני הכי אף ששתי המשניות הם במסכתא אחת יע"ש, וכן מצאתי עוד להר"ש ז"ל ריש פט"ו דאהלות שכתב ז"ל, סגוס עבה וכופת עבה, זו משנה שאינה צריכה, דתנינא לעיל פרק י"א. וצריך לומר דחד מנייהו אגב גררא נסבה ע"כ, וכן תירצו התוס' עצמן, בפרק ר"א דמילה (דף קל"ג א' ד"ה עושין), גבי עושין כל צרכי מילה, שנישנית שתי פעמים באותה מסכתא. אמור מעתה, דאם על המשניות אמרו כן, כל שכן דאמרין ליה גבי עובדא דתלמודא. ועיין פרק הרוואה (דף נ"ה סוף ע"ב), דמייתי מימרת רבי יוחנן, השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה, וחזר ושנאו באותו פרק עצמו באותו מקום ללא צורך בדף נ"ז ריש ע"ב, וע"כ לומר כדכתיבנא'.

27. שערים מצויינים בהלכה

שהלשון כולל אין אומרים יד בעל השטר על התחתונה, ולפיכך מי שכתב סתם על דעת משמעות הוא כותב, שאילולי כן הו"ל לפרש, כיון שהוא יודע שסתמן של דברים משמע בהיפוך כוונתו, וראיה לזה מהא דמסקינן בגמ' דכיון דכו"ע קרי ליה דבי בר סיסין, והאי דאמר דלאו דבר סיסין היא, עליה ידיה רמיא לגלויי דלאו דבי בר סיסין היא, והני מילי בדאמר נכסי דפלניא שהוא לשון כולל, אבל אם אמר ליה ארעא דבי בר סיסין, חדא ארעא בלחוד יהבינן ליה, תרי תלת לא יהבינן ליה. ועי' בשו"ע (חור"מ סי' מב ס"י) ובביאור הגר"א (ס"ק לג).

ועי' ביד רמה (אות קעח) דמהכא שמעינן דכל היכי דמסהדי סהדי דכו"ע ידעינן דהוו קרו ליה להאי ארעא בשמא דבעלים, דקרו ליה ארעא דפלניא, הוי ראיה לאחזוקי בידיה דההיא פלניא, וכן הלכתא.

עליה ידיה רמיא לגלויי דבי בר סיסין היא. כתב בתשור' הרשב"א (ח"ב סי' רסט) ומובא גם בתשור' הריב"ש (סי' רז) דכל

28. תורת חיים על בבא בתרא דף קנט/ב

ההוא דאמר ליה לחבריה נכסי דבר סיסין. משום דנכסים בחזקתן דקתני מתניתין לאו היינו המוציא מחבירו עליו הראיה שהרי נכסי צאן ברזל שהבעל מוחזק בהן עתה ויורשי האשה באין להוציא מיד יורשי הבעל ואפילו הכי איכא למ"ד בחזקת יורשי האשה אע"ג דנכסים בחזקתן קתני אלא נכסים בחזקתן היינו שמעמידן אותן ביד מי שיש לו בהן שייכות יותר מחבירו דהוה כאלו הוא מוחזק בהן ומוציאין אותן מיד חבירו אע"ג שהן עתה בידו ולכך מייתי הכא הנך עובדי דסבירא ליה לרב נמי דלא אזלינן בתר מי שהוא מוחזק בהן עתה אלא מוקמינן להו ביד מי שהן שייכין לו דהוה כאלו הוא מוחזק בהן עתה דכיון דכולי עלמא הוו קרו ליה לההיא ארעא בי בר סיסין אזלינן בתר השם שהוא פשוט בפי הכל וכאלו לוקח מוחזק הוא וכן באידך עובדא כאלו מוכר מוחזק הוא והכי קיימא לן: